

Dr. Rudolf Steiner

Dějiny lidí ve světle duchovního bádání

(Menschengeschichte im Lichte der Geistesforschung)

Šestnáct přednášek přednesených v Berlíně
mezi 19. říjnem 1911 a 28. březnem 1912

Skryté hlubiny duševního života

(Die verborgenen Tiefen des Seelenlebens)

5. přednáška

Berlín 23. listopadu 1911

Překlad Václav Jakubec

Jazyková spolupráce Jana Seidlová

SKRYTÉ HLUBINY DUŠEVNÍHO ŽIVOTA

Projevili-li se v nějaké krajině zemětřesení, jestliže se zmocnilo země pod nohama lidí vření, pak většina lidí, kteří něco takového zažijí, pocítí určitý strach a úzkost, pocit hrůzy. Pátráme-li po příčinách takového pocitu hrůzy, takje nutno hledat hlavně tam, kde můžeme říci, že člověk stojí nejen před neznámem, před tím, co odněkud přichází, aniž si věc opravdu může vysvětlit, aniž by tuto věc očekával. Ale tento pocit hrůzy pochází z něčeho jiného, z pocitu, který mají lidé v onom okamžiku, když událostj eště trvá, jak daleko by to ještě mohlo jít a co by se tu ještě všechno mohlo stát v neznámých hlubinách.

Takový pocit, i když ho člověk možná v obyčejném životě vždy takto nepozoruje, může mít často sám vůči tomu, co spočívá v hlubinách duševního života vzhledem ke všem vědomým představám a cítění, a co občas opravdu jako zemětřesení z našich skrytých duševních hlubin vytryskne. Co tu vyzáří jako pudy, žádosti ale i jako nevysvětlitelné nálady a zábrany bytí, co zasahuje do našeho vědomého života často stejně tak ničivě jako zemětřesení, vůči tomu bude člověk skoro vždy, i když ještě si často myslí, že sám sebe zná, stát před neurčitým očekáváním: Co se asi bude moci ještě vyvalit z podzemí mé duše? Člověk, který pronikne trochu hlouběji do své bytosti, zpozoruje brzy, že vlastně veškerý život představ, který se odehrává ve vědomí, jmenovitě to, co ovládá od okamžiku probuzení do okamžiku usnutí - něco, jako jsou vlny čeřící se na povrchu moře, jež však sílu pro své úsilí vzhůru, dokonce způsob, jakým provozují svou hru, musí především odvozovat z hlubin neznámých obyčejnému vnímání. Tak je tomu s lidským životem představ. To samotné by se už muselo zdát na pováženou těm, kteří neustále znovu a znovu z toho, co nazývají zkušeností vnější vědy, vznášejí námitky proti líčení, která jsou zde podávána v těchto přednáškách z duchovní vědy. Je-li duchovní věda nucena nevidět v člověku žádnou jednoduchou bytost, jak ji tak často chceme vidět, tak by pro to mohla sloužit jako vnější doklad sama komplikovanost lidské povahy, kterou si člověk může každodenně uvědomovat.

Duchovní věda si nemusí myslit člověka složeného nejen z toho, co vidí především vnější oko, nebo co může na člověku vnímat a rozčleňoval vnější anatomická a fyziologická věda a co se dá zvládat vědeckými metodami. Ale duchovní věda musí všechno, co může být vnějším vnímáním a vnější vědou zjištěno a ovládáno, tedy fyzické tělo člověka, postavit proti jeho vyšším nadsmyslovým článkům. O nich musí být řečeno, že je možné je vnímat jen

oním poznáním, o němž se již zde v přednášce Smrt a nesmrtelnost a jinde úryvkovitě hovořilo a o němž se bude ještě dále hovořit v dalších přednáškách. Tu musí duchovní věda ze svých bezprostředních pozorování o oněch výsledcích bádání, jež nemohou být získány ve smyslovém světě, ale které jsou přístupné jen právem zvanému jasnozřivému vědomí vůči vnějšímu viditelnému fyzickému tělu postavit to, co můžeme nazývat éterickým nebo životním tělem jako nejbližším nadsmyslovým článkem člověka.

A jestliže duchovní věda nekompromisně stojí na půdě vnější vědy, že se totiž ve fyzickém těle člověka nacházejí takové síly a látky, které existují i vje- ho fyzickém okolí a v tomto fyzickém těle jsou stejně účinné jako ve fyzickém okolí, tak musí duchovní věda právě tak zdůraznit, že vlastní účinnost těchto fyzických sil a látek vychází najevo u tohoto fyzického lidského těla teprve pak, když člověk prošel branou smrti, zatímco tyto síly a látky po celou dobu života, kterou člověk stráví ve fyzickém světě, jsou zahrnuty do vyšších sil éterického nebo životního těla, které je současně bojovníkem proti rozpadu fyzických sil a látek, jenž nastává ihned, když v okamžiku smrti se uvolní éterické tělo od fyzického těla člověka. Není to, jak se budeme moci ihned přesvědčit v dnešní úvaze, žádný paradox vůči všestranné, pravé zkušenosti života, když se mluví o vyšším těle člověka vůči fyzickému tělu. Neboť v životě se všude projevuje rozdělení; všude se ukazuje dvoučlennost člověka, pokud má toto fyzické tělo, jež obsahuje vše, co má ostatní fyzické okolí, a pokud toto fyzické tělo obsahuje jako článek éterické neboli životní tělo.

Pak však tato duchovní věda musí mít jasno v tom, že všechno, co se odehrává v rámci našeho vědomého života, je nutno ostře postavit proti všemu, co zůstane v člověku jako účinnost a síly i pak, když vědomí pohasne jako u spícího člověka v normálním životě. Bylo by totiž logicky absurdní, kdybychom chtěli tvrdit, že všechno, co od rána, když se člověk probudí, se odehrává jako pudy, žádosti, představy a ideje ve dne v pulzujícím duševním životě, snad vzniká ráno s probuzením a každý den večer s usnutím opět beze stopy zhasíná. Z člověka, když nastal spánek, máme před sebou fyzické tělo a vše, co je udržuje v působnosti fyzického světa. To znamená fyzické tělo a éterické neboli životní tělo. Avšak máme od něho přísně odloučeno to, co nazýváme astrálním tělem, vlastního nositele jevů vědomí. Uvnitř toho však opět, co je nositelem jevů vědomí, musíme, chceme-li správně porozumět duševnímu životu, rozlišovat opět to, co je neustále v naší moci, co může být neustále ovládáno silou našeho vnitřního myšlenkového života a našich volných rozhodnutí. Musíme to ostře odlišovat od toho, co vyplývá

z podvědomých hlubin duševního života a co dává temperament, zbarvení a charakter našemu duševnímu životu, s čím nic nezmůžeme, co však přece jen není námi ovládáno. Tak musíme rozlišovat mezi vším, co náš duševní život vyplňuje v širším smyslu, co v nás neustále skutečně žije od našich prvních dnů dětství až do našich posledních dnů, co z nás formuje nadané a nenadané, dobré a zlé, co z nás utváří lidi, kteří mají estetický smysl a cit pro krásu, nebo kteří naopak nemají žádný smysl pro krásu, co však nesouvisí s tím, co si můžeme myslit vlastním rozumovým vědomím, sevřeným svým pocitovým a volním světem: Musíme to rozlišovat od svého ostatního vědomého duševního života. Mluvíme-li duchovně-vědecky, rozlišujeme proto ve vztahu ke svému duševnímu životu především dva články: Jeden rozšířený, jak jsme si na něj zvykli v nejnovější době, protože ho už nemůžeme popřít, podvědomý duševní život, a to, co představuje náš vědomý duševní život, co už zasahuje do toho, co ovládáme myšlenkami, volnými impulzy, úsudky vkusu a jinými úsudky.

Ať si cokoli myslíme o ostatních nezbytnostech rozdělit člověka do těchto čtyř článků jeho bytosti, tak budeme muset alespoň přiznat, že pro pozorování života je nezbytné, protože pro to mluví zkušenost, rozlišovat především tyto čtyři články člověka. Když se všestranně a nezaujatě zabýváme tím, co skýtá život, tak všude najdeme doklady pro to, co právě bylo vysloveno duchovní vědou a co může vyznít především jako tvrzení. To vyplyne zvláště poté, když se zabýváme přesnějšími důkazy duchovní vědy. Tu především uvidíme, že duchovní věda ze svého poznání musí éterickému neboli životnímu tělu přiznat nejen ty síly, které pronikají organismus vnitřně tak, že se stane z pouhého fyzického mechanismu tímto tělem, které je nositelem našeho duševního života. V tomto éterickém těle najdeme nejen tyto organizující síly, ale najdeme - to ukazují výsledky duchovní vědy - v něm zakotveno všechno, co musíme počítat ke své paměti, co představuje naše vzpomínky. Nemáme hledat nositele paměti v rámci toho, co předtím bylo nazváno astrálním tělem, ale v éterickém těle, které leží tak blízko našeho duševního života, jež je větší měrou spojeno s fyzickým tělem, na něž je v obyčejném životě tak silně vázáno, že u něj zůstává i tehdy, když člověk v obyčejném životě vystoupí se svým já a s astrálním tělem z fyzického těla a klesne do podvědomí jako ve spánku. Tak musíme hledat paměť a všechno, co v sobě nosíme, co však nemáme ve svém vědomí opravdu zpřítomněno, musíme vynést ze skrytých hlubin duševního života, ve smyslu duchovní vědy v éterickém těle, majícím základ v našem fyzickém těle. Je-li tomu tak, museli bychom se domnívat, je-li pro to oprávnění, že éterické tě

lo jako nositel paměti je v určitém vztahu samostatné vůči tělu fyzickému, že by v obyčejném životě muselo dokázat svou samostatnost, na příklad samostatnost paměti vůči fyzickému tělu.

Mají-li být právě charakterizované domněnky duchovní vědy správné, co by pak muselo vyplynout, jak jsme ve spojení s vnějším světem, jak přijímá naše já vědomé dojmy duševního života, vnějšího světa? Ve vztahu k tomu všemu se musíme, jestliže jsme lidé ve fyzickém světě, držet především svých smyslových orgánů, jež jsou vnější fyzické orgány, a našeho rozumu, jenž je vázán na nástroj mozku. Proto můžeme říci: Všechno, co člověk vlastní jako svůj obraz světa, jako souhrn toho, v čem žije v každodenním vědomí, je vázáno na vnější tělo, na zdraví a nemoc tohoto vnějšího těla, především však na zdravé, dobře vytvořené smyslové orgány a na dobře vytvořený mozek. Existuje právo mluvit o tom, že to, co spočívá v našem nitru jako ve skrytých hlubinách duševního života a co může být vyneseno jen vzpomínkou, tedy patří k paměti, není vázáno toutéž měrou jako každodenní vědomý život na vnější organizaci, ale spočívá více v nitru, pod prahem toho, co je vázáno na smysly a na nástroj mozku? Je něco, co opravňuje mluvit o samostatnosti paměti? Jestliže ano, tak by se mohlo určitým právem mluvit také o tom, že uvnitř toho, co je fyzickou tělesnou organizací, má éterické tělo člověka samostatné bytí, které může být vnitřně nepoškozené, protože je samostatné vůči vnějšímu poškození tělesné organizace. Zajímavá je otázka, kterou můžeme položit životu: Jdou obyčejné pochody vědomí, u nichž jsme vázáni na zdraví mozku, naprosto souběžně s pochody paměti, nebo se vyjímá paměť v určitém smyslu jako samostatná, takže když fyzické tělo nemůže už být nositelem vjemů, prokáže se jako paměť samostatně? Zeptejme se života, jakou dá odpověď. Tu přijdeme k zajímavé skutečnosti, kterou si každý může ověřit, protože se s ní setkáváme v literatuře. Všechny poznatky duchovní vědy dostáváme především z jasnozřivého vědomí. Pro ostatní lidi jsou nejdříve domněnkami. Pak však může být o výsledku dotázán život.

Jako příklad budiž uvedena osobnost, která je všem známá svým tragickým osudem: Friedrich Nietzsche. Když se při jeho nemoci dlouho připravovala poslední katastrofa, prožil Nietzsche rychlý vpád šílenství. Jeho přítel Overbeck, který byl tehdy profesorem v Basileji (před několika lety zemřel) ho odvezl z Turína a zpočátku za těžkých okolností ho dopravil do Basileje. To nám vypráví zajímavá kniha Bernoulliho. Přejdu přitom jednotlivé epizody převozu z Turína do Basileje. Podívám se jen na tu skutečnost, která byla Overbeckovi obzvláště nápadná. Nietzsche neměl žádný zvláštní zájem o to, co se kolem něj odehrávalo, a co zapadalo do oblasti je

ho obyčejného vědomí. Stěží věnoval trochu pozornosti a volních impulzů tomu, co se dělo. Nechal se také snadno zavést do nemocnice a zastihl tam známého, který byl současně vedoucím této nemocnice. Když Nietzsche, který neměl vůbec žádný zájem o vnější svět, zaslechl jeho jméno, něco se v něm vynořilo a - k velkému údivu svého přítele - začal okamžitě pokračovat v rozhovoru, který před mnoha lety vedl s dotyčným lékařem. Pokračoval přesně v tom bodě, kde před sedmi lety přestal! Tak věrně působila paměť, zatímco nástroj vnějšího vnímání, mozek, rozum, obyčejné vědomí byly porušeny, takže prošel lhostejně a nepozorně kolem toho, co by mohl vnímat a co měl pozorovat, kdyby bylo všechno, co patří ke každodennímu vědomí, zůstalo věrně uchováno. Zde vidíme naprosto jasně, jak vůči porušenému organismu dále působí to, čemu musíme právem připisovat určitou samostatnost. Jdeme však dále. Můžeme zde na jednom pokusu, který nám tak věrně předvedla sama příroda, poznat, jaké jsou poměry, máme-li pro to dar všestranného pozorování. Když pak byl Nietzsche převezen dojeny a navštěvoval ho Overbeck a jiní, vyšlo rovněž najevo, že se s ním dalo mluvit o všem, co prozkoumal a prožil v dřívějších letech, nikdy však o tom, co se odehrávalo kolem něj v bezprostřední současnosti, kdy pozorování a vnímání je vázáno na to, pro co je nástrojem fyzické tělo. Naproti tomu přetrvávala existence do vysokého stupně toho, co v duchovní vědě je jmenováno jako samostatně působící éterické tělo, které je nositelem paměti. K tomuto jednomu příkladu by se mohly připojit nespočetné další. Zajisté je správné: Kdo chce myslit naprosto materialisticky, ten může říci, že právě zde zůstaly nedotčeny určité části mozku, které jsou nositelem paměti. Avšak kdo něco takového namítá, ten uvidí, že vůči opravdovému zážitku a nezaujatému každodennímu pozorování s tím nevystačí. Tak vidíme, že hned za fyzickým tělem je éterické neboli životní tělo, které duchovní vědou zároveň poznáváme jako nositele paměti.

Pozorujeme-li člověka z druhé strany, ze strany jeho vnitřního života, pak vidíme, že člověk opravdu v každodenním životě potřebuje vědět, jak se z neznámých hlubin vzdouvají vlny, jež si jinak, když přehlídí svůj duševní život, neuvědomuje, jako to, co ovládá rozumem, pocity a volními impulzy. Mezi skutečnostmi, které nám ukazují, jak neznámé hlubiny z naší duše, pokud tato duše je dále než naše vědomí, zasahují až do vědomí, je také už zde naznačený, pro celkové pochopení člověka tak důležitý život snů. Sný mají ve svém chaotickém způsobu, ve svém vyplouvání a odplouvání, který je zdánlivě naprosto bez zákonů, přece jen jemnou, niternou, intimní zákonitost, a jsou, jak hned uvidíme, něčím z toho, co se odehrává v pod

vědomých oblastech duševního života a zároveň se jen vynořuje, dotýká se horních oblastí, ale nedá se vnutit pod nadvládu člověka. Nikdy se nepropůjčím k tomu, abych podával v těchto přednáškách něco vymyšleného, ale jen to, jak to panuje i v přírodní vědě, co je převzato ze života, ze zkušenosti nebo z duchovně-vědeckého pokusu. Že existuje věda o snech, jako existuje fyzika a chemie, to vědí lidé stěží v širších kruzích. Avšak tato věda o snech vypátrala jevy, které žijí ve skrytých hlubinách našeho duševního života. Vypravujeme nejprve úplně jednoduchý sen, který na nás možná zapůsobí komicky, který je však charakteristický pro toho, kdo chce proniknout hlouběji do skrytých hlubin duše.

Jisté selce se jednou zdálo, že je na cestě do města a do kostela. Zdálo se jí naprosto přesně, jak přichází do města, jak vchází do kostela, jak kazatel stojí na kazatelně a káže. Zřetelně slyšela kázání duchovního. Bylo jí úplně báječně, jak duchovní vroucně kázal a jak jí bylo u srdce. Obzvláště však na ni udělalo hluboký dojem, jak duchovní rozpínal ruce. Toto neurčité gesto, které na mnoho lidí dělá ještě hlubší dojem než nějaké určité pohyby, udělalo na ženu zcela hluboký dojem. Tu se stalo něco podivuhodného. Ve snu se náhle proměnila postava kazatele i jeho hlas. A nakonec, když sen prošel mnoha mezifázemi, se ukázalo, že z dřívějších krásných slov kazatele nezůstalo nic. Nemluvil jako předtím, ale jeho hlas se změnil v kokrhání kohouta; dokonce on sám se stal kohoutem s kohoutími křídly. Selka se probouzí: Venku pod oknem kokrhá kohout!

Tento sen nám ukazuje mnoho. Především nám předvádí, že nesmíme počítat s obvyklými představami času, chceme-li sen vysvětlit. Co vyjadřují představy času, když pohlížíme nazpět v bdělém životě, to nemůžeme považovat pro sen za směrdatné. Je totiž jasné, jak vám bude vysvětlitelné z vlastních snových zážitků, že žena, která ten sen měla, si ho musela myslet rozložený na dlouhou dobu. Neboť se jí zdálo, jak šla krok za krokem do města, jak vstoupila do kostela, jak kazatel vystoupil na kazatelnu, jak slyšela kázání a tak dále. Na to by člověk potřeboval ve fyzickém světě mnoho času. Tak dlouho určitě kohout nekokrhal. Ale probudila se kokrháním kohouta. Co kohoutí kokrhání vyvolalo v duševním životě té ženy, to se doplňuje k nazpět probíhající představě snu, k obrazům snu. Žena ohlíží se na svět, o němž si myslí, že ho prožila. Tento svět se naplňuje obrazy, jež jsou jí propůjčeny z obyčejného života. Avšak zevní příčina - kohoutí křik - se odehrál rychle. Jestliže si toho všimneme vnějškově, tak bychom jako příčinu dostali čas pro to, co žena prožila ve své duši, který by byl zcela krátký v poměru k času, o němž si myslela, že jsou v něm obsaženy její snové zážitky.

Když nám nyní duchovní věda praví, že člověk od usnutí do procitnutí není přítomen ve svém fyzickém a éterickém těle, ale se svým astrálním tělem a se svým já je mimo něj ve světě, který není pro vnější oči viditelný, který je nadsmyslový, tak si musíme konkrétně představit, že tato žena byla vytržena kohoutím křikem z tohoto života. Byla by to úplně bezpodstatná představa, kdyby si člověk měl myslet, že v onom světě, v němž se nachází od usnutí až do procitnutí, by neměl stejné zážitky jako ve fyzickém světě. Avšak tyto zážitky musí být čistě duševní povahy. Když se žena probouzí, proniká do jejího probuzení křik kohouta; a při probuzení se ohlíží na to, co prožila. Naprosto nemusíme brát obrazy, jež prožívá, všechno, co jí sen kouzlí, jako něco, co opravdu prožila během spánku. Ale musíme to brát tak - celý jev snového života si vysvětlíme teprve pak - že vlastně není schopná nahlédnout do toho, co prožila až do rána, až k okamžiku probuzení. Když se však dostaví okamžik probuzení, tak se jí nárazem života spánku a života bdění ujasní, že něco prožila, nikoli co prožila. A to jí podnítí zasunout do života spánku obrazy, které jsou nyní symbolické, obrazné zážitky z denního života. Je tomu tak, jako když něco, co často viděla v denním životě, spojí s obrazy, ty odstaví, a zároveň tím překryje prožitky spánku. Proto se nejeví také jako časový průběh to, co se opravdu odehrálo. Ale tyto představy, které jsou zasunuty jako závěs před spánkový život, objevují se ve svém vlastním časovém průběhu vybaveny časem, který musí mít obrazy, mají-li se o nich lidé dovědět jako o vnějších fyzických vjemech. Musíme proto říci, že obrazy snu jsou v mnohém vztahu spíše zakrytím, zahalením toho, co člověk prožívá ve spánku, než jeho odhalením. Je důležité, že sen sice pomocí obrazů, které člověk sám staví před svůj spánkový život, je něčím, co se odehrává, ale není odrazem toho, co se děje; pouze je poukazováno na něco, co se ve spánku prožívá. Důkazem může být, že tyto sny jsou naprosto odlišné podle duševního života člověka. U člověka, který je trápen tím nebo oním jednáním za dne nebo zlým svědomím, vystanou jiné snové obrazy než u toho, kdo se během života ve spánku může ponořit do toho, co jeho duše, když přijde do nadsmyslového světa, může sebou vzít jako uspokojení a blaženost z něčeho dokonatého v příznivém smyslu, nebo z věcí, jimiž se život stane smysluplným. Kvality, nikoli zážitky samé, poukazují na to, že jsou něčím, co se děje ve skrytých hlubinách duševního života. Obzvláště však sen se stává zrádce skrytých duševních hlubin, když vzniká. Sen, který jsem zde již uvedl i ve vztahu k jiným souvislostem, budeme pozorovat jako zrádce skrytých hlubin duševního života. Tu se tento sen jednoho člověka opakoval rytmicky, periodicky, podnícen jedním zážitkem z mládí.

Dotyčný, když byl ještě školákem, projevil určitý kreslířský talent. Proto mu dal učitel právě v době, kdy měl brzy opustit školu, obzvláště těžkou kresbu. Zatímco žák jinak za určitou dobu nakreslil několik výkresů, nemohl být s touto kresbou, protože mu záleželo na podrobnostech, hotov za celý rok. Takže kreslil a kreslil a stále nemohl být hotov. Tak se stalo, že se blížil rozhodující závěr roku a z práce, k níž by se muselo připojit ještě mnoho dalšího, byla dokončena jen poměrně malá část. Můžeme si pomyslet, že žák, protože věděl, že se svou prací nebude hotov, prožíval jistý strach nebo úzkost. Avšak tato úzkost, kterou tenkrát prožíval, nebyla ničím proti oněm stavům úzkosti, které se pak pravidelně po uplynutí určitého počtu let vynořovaly neustále jako snové zážitky. Po letech, kdy sen se nevynořil, zdálo se dotyčnému, že je ještě žákem, jeho výkres není hotový, a dostává z toho strach. Prožitek strachu ze snu se neustále zvětšoval, až se dotyčný probudil. A když už sen tu jednou byl, opakoval se možná opět po týdnu. Pak se sen po léta zase nedostavil; přišel opět, opakoval se po týdnu, pak se mu zase nezdařilo a to se znova opakovalo.

Porozumění pro tento podivuhodný snový zážitek získáme teprve tehdy, když se budeme zabývat ostatním životem tohoto člověka. Dotyčný měl jako žák určitý talent ke kreslení, který se teprve pozvolna vyvíjel po celý jeho život, postupně, po etapách. Přesně pozorování ukázalo, že tento člověk ve vztahu ke své schopnosti kreslení pokaždé dělal pokroky a opět uměl více, když předcházel takový snový zážitek a naznačil znásobení kreslířských schopností. Takže se vždy dalo říci: Nastal snový zážitek a pak se tento člověk cítil obzvláštním způsobem proniknutý a nadaný většími schopnostmi, aby se vyjádřil malířsky. - Toto je mimořádně zajímavý zážitek, který může zasahovat do skutečného života člověka. Jak může takový zážitek vysvětlit duchovní věda?

Vezmeme-li na pomoc, co zde už bylo řečeno v těchto posledních přednáškách, že v lidské bytosti žije její nadsmyslové ústřední bytostné jádro, které neustále pracuje na přetváření vnitřních sil, ale i na přetváření vnější fyziognomie. Když bereme v úvahu to, že takové ústřední bytostné jádro existuje u člověka jako nadsmyslová bytost a je jeho základem, pak budeme muset říci: Během celého života pracuje toto ústřední bytostné jádro člověka na jeho tělesném nástroji, na jeho celém uzpůsobení, neboť to potřebujeme, chceme-li neustále vyvíjet nové schopnosti, které souvisejí s vnějšími dovednostmi. Toto ústřední bytostné jádro přepřacovalo tělesnou schránku tak, že člověk byl neustále šikovnější, neustále vnímavější pro tvary, pro všechno, co mezi schopnostmi vytváří to, čeho si můžeme kreslířsky všimnout a tvarově vyjádřit.

Ústřední bytostné jádro pracuje na těle. Pokud toto vnitřní bytostné jádro pracuje na těle, pokud jeho činnost vplývá do těla, potud nemůže vstoupit do vědomí. Tu se veškeré jeho síly rozlévají do přetváření tělesné konstituce, které se pak projevují jako schopnosti, v tomto případě jako kreslení. Teprve když je dosaženo určitého stupně a člověk je přeorganizován tak, že tato reorganizace se může dostat do vědomí, když bude moci vědomě konat podle svých nově získaných schopností, teprve v tom okamžiku, kdy jeho jádro vystoupí do vědomí, může člověk vědět, co se v něm děje, co pracuje dole ve skrytých hlubinách duševního života. Ale v našem případě dochází k přechodu. Když člověk ještě vůbec nic neví o tom, že v době, kdy navenek nepostupuje, pracuje jeho bytostné jádro na jeho kreslířských schopnostech, zůstává všechno dole ve skrytých hlubinách duševního života. Ale když dojde k okamžiku, kdy má proniknout ústřední bytostné jádro do vědomí, pak se to stane patrné ve zvláštním prožitku snu, který nabírá proto tuto formu, poněvadž má být dáno najevo, že vnitřní bytostné jádro dospělo k určitému závěru. Ta kje tento sen pokaždé důkazem, že se něčeho dosáhlo. Až do doby, kdy se sen uskuteční, pracovaly duševní síly dole ve skrytých hlubinách v nitru těla, aby pozvolna vykristalizovaly ve schopnost. Pak však, než se tyto síly mohou projevit ve vědomí, když značně ztuhly, a tělesná organizace je připravena na tuto schopnost, vytvoří se ještě přechod. Nejprve nevystoupí plně do vědomí, ale přelege se do polovědomí snu. Snem pronikne skrytý duševní život do vědomých částí duševního života. Proto po snu vždy následuje další postup člověka, který se ve snu tak charakteristicky, symbolicky vyjadří.

Tak ve skutečnosti vidíme, jak ústřední bytostné jádro člověka může pracovat v základech smyslové a nadsmyslové tělesné organizace. Pak však sledujeme, když se člověk dostal tak daleko, že toto jádro pozvedl do svého vědomí a vnitřní bytostné jádro dospělo se svou prací ke konci, jak se to nejdříve vyjadřuje ve snovém prožitku. A tato činnost se promění na síly, které se projeví ve vědomém životě. Tak máme souvislost mezi tím, co je dole, a mezi tím, co se odehrává nahoře ve vědomém životě. A také pozorujeme, proč toho tolik nemůže proniknout do vědomého života. Neboť do vědomého života nemůže proniknout to, co člověk ještě potřebuje, aby nejprve vytvořil orgány, aby přetvořil schopnosti, které se pak musí stát nástroji pro vědomý život. Tak můžeme říci, že po celý život můžeme pozorovat, jak ústřední bytostné jádro člověka pracuje na organismu. Když se člověk v dětství postupně vyvíjí z nitra navenek, pak je to totéž bytostné jádro, které na něm, dříve než nastane vědomí já, pracuje až k onomu okam

žiku, na nějž si člověk může později vzpomenout, totéž bytostné jádro, které na něm dále pracuje i později. Celková bytost člověka se nachází ve stavu neustálé proměny. Co člověk prožívá ve svém duševním životě, to prožívá brzy tak, že o tom nic neví, ale že je to v něm tvořivě činné. Avšak brzy je tomu tak, že to v něm zastaví tvůrčí činnost, avšak zato to pronikne do vědomé činnosti. Tato souvislost je patrná mezi tím, co máme v horních oblastech vědomí, a tím, co v nás spočívá v podvědomí, ve skrytých hlubinách duševního života.

Tyto skryté hlubiny duševního života mluví často tak, že opravdu mluví úplně jinou řečí; rozvíjejí úplně jinou moudrost než to, co si člověk ve svém horním vědomí nechá jen snít. Že si vědomí člověka nemůžeme myslet shodně s tím, co nazýváme rozum věcí, který zrcadlí lidské vědomí, si můžeme domyslit z toho, že s rozumovou činností, s vládou rozumu se setkáváme i tam, kde v tomtéž smyslu nemůžeme připustit osvětlení rozumem, jak je tomu u člověka. Jestliže v tomto ohledu srovnáme člověka se zvířaty, shledáme, že člověk nemá na rozdíl od zvířat rozumovou činnost, ale jiné osvětlení této rozumové činnosti postihuje vědomím. Vidíme-li bobra nebo vosu při stavbě, tak v tom, co dělají zvířata - můžeme přitom přehlédnout celý obzor zvířecí tvorby - vládne rozum a že v podstatě vzato je to tentýž rozum, který člověk používá, když ze svého vědomí osvětluje kus této rozumové činnosti světa. Člověk může ze svého vědomí osvětlit vždy jen kus rozumové činnosti světa; ale mnohem obsáhlejší rozumová činnost proniká náš podvědomý duševní život. Tu nejsou činěny rozumem jen podvědomé závěry a útvary pojmů, na něž poukázal takový přírodovědec, jako sám Helmholtz. Aniž je člověk u toho, je tu rozumem prováděno umění plné moudrosti.

Zde lze poukázat na jednu kapitolu, jak jsem již naznačil, kterou bych chtěl nazvat kapitola O filosofu a lidské duši, přičemž myslím obzvláště na ty filosofy, kteří v devatenáctém století byli především filosofové pesimističtí. Filosof má co činit zejména s tím, co nazýváme rozumem, vědomou rozumovou činností a nepřipustí nic jiného, než co může touto činností ověřit. Vezmeme-li filosofy jako např. Schopenhauera, Mainlándera a Eduarda von Hartmanna, shledáme, že vycházejí z následujících idejí: Vůči tomu, co člověk ví, když může přehlédnout svět zjevným duševním životem, že zlo, bolest a utrpení zdaleka převažují nad radostí a štěstím. A Eduard von Hartmann vypracoval zajímavý početní pokus, když opravdu duchaplným způsobem poukázal na to, jak ve světě převažují bolesti a utrpení. V menšítelem shrnul vše, co musí člověk prožít jako utrpení a bolesti, a za menšenec dosa

díl všechno to, co člověk prožívá jako radost a štěstí. Když odečetl utrpení a bolest od štěstí a radosti, tak v jeho výpočtu převážily bolest a utrpení. Tak určitým právem přirozeně říká filosof na základě své rozumové operace: Když na světě převažují bolest a utrpení, tak se lze na svět dívat vlastně jen pesimisticky. Rozum ve filosofovi vytváří tedy tento početní příklad a vynáší úsudek z vědomého života: Je nutno dívat se na svět až do určitého stupně jako na svět špatný.

Ve své Filosofii svobody jsem poukázal na to, že tento rozumový přístup, toto „odečítání“ není vůbec použitelné. Provádí je člověk ve svém životě, i když není filosof. Jedná se vždy o otevřený, vědomý duševní život. Avšak vědomý, otevřený duševní život nerozhoduje o hodnotě života a radosti bytí. I když člověk takový početní příklad vypočítá, nedojde k závěru, že život nemá žádnou cenu. Z toho opět musíme usuzovat - předtím jsem řekl, že výpočet Eduarda von Hartmanna je duchaplný a správný -, že člověk, když toto vypočítá, z toho naprosto nemůže uplatňovat výsledky ve vědomém životě. Už Robert Hamerling ve své Atomistice vůle vyslovil myšlenku, že v tomto výpočtu musí být nějaká chyba, neboť v každém živočichu i v člověku samotném je, i když převažují bolesti, přece jen radost z bytí, nikoli rozkoš z jeho zničení. Člověk nedělá závěr z příkladu odečítání, ale z toho, že život má přece jen cenu. Ve své Filosofii svobody jsem dokázal, že příklad odečítání není použitelný, poněvadž duševní život člověka ve svých hloubkách provádí úplně jiný výpočet. Nikoli odečítání: to by provedlo vědomí. Podvědomý duševní život vypočítává dělení: Dělí množství radosti množstvím utrpení, bolesti. Všichni víte, že když se odečítá - dejme tomu, že množství bolesti by bylo rovno osmi a množství rozkoše by bylo rovněž rovno osmi - výsledná hodnota by tedy byla v tomto případě rovna nule. Když však neodečítáme, ale dělíme, tak by výpočet zněl: Osm děleno osmi je rovno jedné. Vždy pak jako výsledek dostaneme stále ještě jednu, nikoli nulu. A když tedy i jmenovatel je ještě tak velký, když není jen „nekonečný“, tak zůstává dokonce jako výsledek stále ještě radost ze života. Toto dělení provádí člověk ve svých skrytých duševních hloubkách. A když si pak člověk uvědomí výsledek je to to, co člověk pocítuje ve vědomém, zjevném duševním životě jako hodnotu bytí, jako hodnotu radosti. Dokázal jsem, že onen zvláštní jev člověka, který, když se jinak těší jen zdravé přirozenosti, má přece jen vůči převažujícím bolestem přece jen rozkoš ze života, radost, touhu po světě. Je srozumitelný jen tím, že ve svých psychických hloubkách duše dělá to, co si pak vědecky můžeme objasnit jako příklad dělení.

Tak vidíme, jak duše ve svých hloubkách počítá a jak život ve svých pro

jevech ukazuje, že člověk má ve svém podvědomí vládnoucí rozum. Jako například v bobrovi, když staví, vládne rozum, který vůbec nezasahuje do zvířecího vědomí, z něhož se nemůže vědomě zodpovídat, nebo jako je tomu například u vosy, tak vládne v duševních hlubinách člověka rozum a proniká jej jako síla v moři, která žene vlny nahoru, vzhůru do vědomí, jež představuje mnohem menší okruh v bytí než to, co existuje v mnohem širším obzoru duševního života. Tu si uvědomujeme, jak se člověk musí na sebe dívat, jako na plovoucího v moři života duše a vědomí, a jak je osvětlena jen část jeho duševního života vědomím, kterážto část se svým vyšším vědomím plave v podvědomí.

Také v každodenním životě můžeme vidět, jak je člověk neustále odkazován na to, co v něm vládne dole, a jak se projevuje život vůči vnějším událostem u různých lidí. V našich duševních hloubkách mohou, aniž šije uvědomujeme, vládnout události, které jsme prožili před dlouhou, dlouhou dobou, jež jsme pro vnější vědomí zapomněli, které však přece jen působí dál. Duchovnímu badateli se ukazují jako dále existující a účinné v ústřední bytosti člověka, i když se neuvádějí v činnost podle vzoru vědomí. Tak může nastat následující případ. V nějakém člověku může být něco v jeho duševních hlubinách, co prožil už jako dítě a co ho hluboce uchvátilo. Víme, že člověk jako dítě může být obzvláště citlivý na prožitek nějaké nespravedlnosti ve svém okolí. Dejme tomu, že dítě prožilo nespravedlivé odsouzení v sedmém nebo v osmém roce od svých rodičů nebo od někoho ze svého okolí, když něco provedlo. V pozdějším životě může se pak vědomý duševní život přesto uložit jako horní povrch. Pro vědomí to může být zapomenuto, avšak účinně pro podvědomé duševní hlubiny. Dejme tomu, že takové dítě vyrůstá a prožije například ve svém šestnáctém, sedmnáctém roce ve škole opět nějakou nespravedlnost. Jiné dítě, které onen zážitek nemělo, možná vyrůstá a je vystaveno nespravedlnosti stejného druhu. Přejde domů, stěžuje si, že prožilo tuto nespravedlnost, pláče, možná nadává na učitele, ale dále se nic neděje. Příhoda zapadne, jako kdyby nebyla, přejde do podvědomého duševního života. Druhé dítě však, jež vyrostlo, když prožilo v sedmém nebo osmém roce nespravedlnost, kterou pro vnější vědomí zapomnělo, prožije možná úplně totéž. Teď však to neprojde nepozorovaně, ale dojde z toho u dítěte k sebevraždě. Důvod k tomu je nutno hledat v tom, co z podvědomých, skrytých příčin proniká do zjevného duševního života, zatímco se ve vědomém duševním životě u obou dětí možná odehrálo úplně totéž.

V nesčetných případech můžeme pozorovat, jak náš podvědomý duševní

život tímto způsobem zasahuje do našeho vědomého života. Všimněme si toho, s čím se neustále setkáváme, čeho si však pečlivě nevšímáme. Jsou lidé, kteří ve svém celém pozdějším životě vykazují něco z rysu, který by se dal nazvat touhou. Ta se dme vzhůru. A když se jich zeptáme, po čem touží, tak říkají: To je právě to hrozné, ale nevím, po čem toužím. A všechno, co jim můžeme poskytnout jako útěchu apod., co jinak utěší, je utěšit nemůže. Touha zůstává, ať zkusíme cokoli. Postupujeme-li týmiž metodami, jež používáme v přírodní vědě, pozorovacími metodami do předcházejícího života takových lidí, pak zpozorujeme, že tyto tužby způsobily naprosto zvláštní rané zážitky. Shledáme - o tom se může přesvědčit každý, kdo v této oblasti se pustí do pozorování - že tito lidé ve svém raném mládí, pokud šlo o pozornost a zájem, byli vždy zaměřeni na něco zcela určitého, co vlastně nesouvisí s nejhlubší bytostí jejich duše. Byli zavedeni do oblasti duševní činnosti a jejich pozornost byla upoutána něčím, na co duše nenaléhala. Proto zůstalo všechno, k čemu by rádi ve své duši přišli, těmto duším odřeknuto. Pozornost naléhala na něco zcela jiného, než na co byla zaměřena; jasně se měnila. Protože pozornost a zájem dříve nebyly uspokojovány, protože člověk měl stále onu touhu, pro niž mu nebylo nic poskytnuto. To, co bylo, mnohé za sebou jdoucí zážitky, se proměnilo ve sklon, v pud, v něco, co působí jako vášně, jako instinkt, co se projevuje v toužebné žádosti, v neurčité touze po něčem. Dříve by bylo možné tuto touhu uspokojit, nyní už to možné není. Proč? Protože v proudu duševního života se nejprve odehrály ony události, na něž byla zaměřena pozornost, a k nimž se duše necítila puzena. Teď došlo k tomu, že člověk pro to, co pro něho bylo vhodné dříve, nemá žádné porozumění. Dříve se mu nedostalo žádné porozumění pro to, co vládne a tká v základech duše. Nyní si to odvykl, teď už ho to nemůže zasáhnout. Co zůstalo, to je to, pro co možná vůbec nebyl uzpůsoben.

Vidíme, že vedle vědomého života probíhá v duševním životě podvědomý proud; pozorujeme ho v každodenním životě v tisíci případech. Jak však vědomý duševní život se opět noří do života podvědomého, a jak může člověk přece jen zasáhnout do podvědomých hloubek duševního života, to ukazují jiné jevy. Tu přicházíme ke kapitole duchovní vědy, jež nám ukazuje, jak duševní život sahá až k éterickému tělu, které však pracuje na fyzickém těle, kde člověk sestupuje do svých vlastních základů. Co tu však nalézá? Nalézá to, co vyvádí jeho vlastní život nad úzký okruh člověka, co ho spojuje s celým vesmírem. Neboť jak fyzickým tělem, tak éterickým tělem jsme spojeni s celým kosmem. Vylije-li se duševní život do éterického těla, pak se můžeme svou bytostí vžít do světových dálek. Pak nastupuje to, co můžeme nazvat

prvním náznakem spojení člověka s celým světem, to, co už není on sám, ale co je svět. Pak pronikneme k lidskému životu fantazie. A když člověk sestoupí ještě dále, rozšíří své nitro ještě více a pronikne za to, co jinak zahrnuje člověka jako obvyklé časové a prostorové poměry. A člověk prožívá, jak jeho fyzické a éterické tělo jsou uzavřeny do celého vesmíru a jsou na něm závislé. To, co je mimo člověka, osvětluje jeho vědomí, když sestoupí do fyzického těla. Když jsme sledovali, jak může skrytý duševní život svítit do lidského vědomí, tak musíme na druhé straně sestoupit s vědomím do skrytých hloubek duševního života. Přicházíme k nim, když sestupujeme především pomocí fantazie, je-li to ovšem opravdová, skutečná fantazie. Goethe tu rozlišuje mezi fantazií a fantastičností. A když sestoupíme ještě hlouběji, tak se dostáváme k tomu, co nazýváme jasnozřivé síly. Tyto síly se neomezují jen na to, co má člověk jinak k dispozici jako časové a prostorové jevy; přijdeme ke světovým dálavám, které jsou jinak neviditelné.

Sestupujeme-li do skrytých hlubin duševního života, pronikáme do oblasti fantazie, dále do oblasti jasnozření a do krajiny skrytých věcí bytí. Průchozími body jsou však skryté hlubiny vlastního duševního života. Jen když jimi pronikneme, dosáhneme skrytých hlubin bytí, které jako duchovní, nadsmyslové nejsou vnímatelné obyčejným vědomím, a které tvoří podklad pro věci vnímatelné. Prostřednictvím fantazie, když se člověk nezabývá fantastičností, z prohloubeného života, z prožívání věcí, vytváří jsoouco tak, že místo vnějšího vjemu nastupuje obsáhlý obraz. Člověk cítí velmi dobře - a opravdový umělec to bude vždy obhajovat-jak s věcmi srůstá. Jak sice nemůže označit jako podstatu věcí, co vyjadřuje fantazií, ale fantazie je cesta, pomocí níž můžeme proniknout do toho, co je hlubší než to, co mohou rozum a vnější věda pochopit. Proto jeden z filosofů Frohschammer duchaplně označil to, co má svět za základ, co je tvůrčí, jednoznačně jako „tvůrčí fantazii“ věcí. Takže člověk, když pronikne ze svého obyčejného vědomého duševního života do podvědomých oblastí - a kdyby nechtěl přiznat, že život ve fantazii patří k podvědomým oblastem duševního života - podle těchto filosofických výkladů by se více spojil s podstatou věcí, jež je jako fantazie sama tvůrčí ve věcech než pouhým rozumem. Přestože tento názor je nanejvýš jednostranný, tak se přece jen může o této myšlence fantazie jako tvůrčí světové moci říci, že je více v souladu než pouhý rozumový názor s tím, co se také jinak ve světě tajuplně vyskytuje. Přejde-li člověk s tím, co může vytvořit rozumem, do světa tisíce možností, do světa fantazie vůči jen stu možnostem rozumu, tak cítí, že se sice odchýlí od toho, co musí obsahovat všednost, že však přece jen pronikne do světa, obsáhlých možností v zá

kladech duše. Nebo nejsou na dně bytí milióny možností vůči jen tisícům skutečností, jež se rozprostírají na povrchu bytí, které vnímáme? Stačí jen sledovat to, co je vytvořeno v životě moře jako zárodky ryb, co je vytvářeno jako nekonečně mnohostranná možnost, jak se poté vyjímá vůči jevům života, a uvidíme, jak mnoho zárodků, které vykouzlí život, je možných. A kolik těchto zárodků se stane skutečností? Tu se ukáže, jak mnohem bohatší je život ve své podstatě vůči tomu, co lze spatřit na povrchu. Není to nic jiného, když z toho, co můžeme pochopit rozumem, sestoupíme do říše fantazie. A podobně je tomu, když z říše vnější skutečnosti sestoupíme do říše nekonečných možností. Je to podobné, když ze světa rozumu sestoupíme do čarovné říše fantazie.

Avšak je jednostranností, chceme-li tvůrčí světovou sílu paralelizovat fantazií, poněvadž svou fantazií sice sestoupíme dolů, ale ne dost daleko, abychom se z těchto základů povznesli do skutečnosti nadsmyslového světa. To můžeme teprve tehdy, když vyvineme jasnozřivé síly, které nalezneme, když sestoupíme z horních vrstev duševního života do skrytých duševních hlubin, ale s vědomím, to znamená do sil, které se vynořují jen nevědomě. Zde už bylo naznačeno, jak se člověk může ponořit se svým vědomím do podvědomých oblastí. Chce-li takto člověk sestoupit, tak musí za tímto účelem ze své vlastní duše vytvořit nástroj. Takže se stane stejně tak uměleckým nástrojem pro vnímání světa v duchu, jako když chemikové a fyzikové používají nástroje apod. ve své laboratoři. Duše se musí stát nástrojem, jímž v každodenním životě není. Pak však je pravdivý právě Goethův výrok:

„Záhadná, nechť i den se dní příroda nechá svůj šlář si vzít; a co tvým smyslům sama nezjeví, šroubem ni heverem z ní nelze vypáčit.“

Nikoli s nástroji a pokusy, jež se opírají o páky a šrouby, to znamená o vnější vřec, se může proniknout do ducha. Když však to, co vládne ve skrytých duševních hloubkách, osvítime vědomím, takže to, co je jinak zahaleno temnotou, se vynoří ve světle, pak můžeme proniknout do oněch duchovních základů, kde lidská duše žije jako něco věčného a nekonečného s tvůrčími bytostmi, jež jsou právě tak nekonečné jako ona sama. A pouze tím, že duše prožívá intimní zážitky v sobě samé, může se stát takovým nástrojem.

Již zde bylo poukázáno na to, co je obsaženo podrobně v knize Jak dosáhneme poznání vyšších světů. Člověk může dosáhnout meditací, koncentrací toho, co vede duši do skrytých hloubek duševního života. Dostane-li se člověk do situace, že silným rozhodnutím vůle vyloučí to, co vnímají smysly,

dostane-li se tak daleko, že potlačí to, na co si v životě jinak vzpomíná, tj. obavy, starosti, vzrušení a tak dále, co mu jinak líčí pohnutá mysl, pak může setrvat se svým prázdným duševním životem. Všechny vzpomínky na vnější vnímání jsou odstraněny jako v životě spánku. Ve spánku nejsou však síly, které vládou ve skrytých duševních hlubinách, dosti silné, aby pronikly dolů se svým vědomím, nebo, lépe řečeno, duše není dosti silná, aby vědomě osvítila skryté hlubiny. Toho může člověk dosáhnout jedině tehdy, když zaměří svou vůli na podvědomý život, když například odolá určité představě nebo určitému komplexu představ, řekněme tomu, co jinak vytváří podvědomí. Musí být naprosto ponořeno do vůle. Vůle musí být směrodatná pro to, co myslíme; a nic jiného není směrodatné než to, do čeho člověk vkládá svou vůli. V meditaci si člověk představuje nějaký obsah představ svou vůlí. Nebude-li po dlouhou dobu nic myslet, utvářet názory a vzpomínat si jen na to, co si sám představil, bude-li s to spojit se se svou vůlí v jeden celek a vůle mu nasměruje myšlenky do obzoru vědomí, bude-li schopen na tyto představy se pevně duchovně zaměřit a shrnout všechny duševní síly, které jsou jinak rozptýleny, jedině na pozornost, posune-li vůli do středu a bude-li mít schopnost nenechat na sebe působit takovou představu jako sugestivně, to znamená zůstane-li neustále pánem sebe sama a nebude-li pod tlakem takové představy, ale bude-li moci ji neustále znovu odstraňovat, až bude chtít, zkrátka přivede-li svou duši tak daleko a dosáhne-li tak silného vnitřního duševního rozvoje, pak udělá první krok. Avšak nejsou to představy vnějšího světa, které působí nejsilněji, ale ty představy, které označujeme jako symbolické, obrazné. Vezměme například představu, kterou má člověk jako světlo nebo jako moudrost, která vládne v duši. Tak bude moci sice hodně dosáhnout, když ji svou vůlí přenese do svého vědomí, ale přece jen se příliš daleko nedostane. Jinak tomu však bude, když si člověk uvědomí, že moudrost se znázorňuje smyslovým obrazem světla, nebo láska smyslovým obrazem tepla. To znamená volí-li obrazné představy, jež žijí bezprostředně v samé duši. Krátce zřekne-li se představ, které jsou vypůjčeny z vnějšího světa, a naproti tomu bere zřetel na takové představy, které sám vyvinul, které dokonce ani nejsou jednoznačné, ale mnohoznačné, a těmto představám se oddá. Pak můžeme sice říci, myslíme-li materialisticky, že takový člověk je fantasta, neboť tyto představy nic neznamenají. Nepotřebují však také nic znamenat, ale mají být pro duši pouze vychovateli, aby se tato mohla ponořit do skrytých hlubin. Když člověk takto přísnými požadavky svou duši přetváří z přirozenosti jejího každodenního života, kdy vnější síly vládou zvnějšku nebo ze skrytého duševního života, aby dospěl k představám, že vše je podřízeno vědomé vůli, kdy celý život před

stav nechá vnitřně se odehrát v mohutných silách, pak žije v opravdové meditaci, v opravdové koncentraci. Pak se změní jeho duše těmito cvičeními v něco jiného. Kdo toto prožívá, může zpozorovat, že jeho duše sestupuje do jiných oblastí. Popíšeme-li, co takový meditující může prožít, ukáže se, že přichází ke skutečné vnitřní, ústřední bytosti, k nadsmyslové bytosti člověka. Může se uplatnit tento zážitek.

Člověk může dojít až k určitému bodu, kdy vnímá představy, které tu vyvíjí; něco na něm vykonávají, něco na něm přetvářejí. Přestane jen něco znát o myšlenkách, o svém duševním životě, kterým dosud žil, ale vnímá něco, co chce z duševního života ven do světových dálků a co z prostorových dálků na něm tvořivě působí. Člověk se tu cítí jakoby srostlý s prostorem, avšak neustále pod úplnou kontrolou vědomí. Tak přistoupí k tomuto zážitku, který je mimořádně významný a který nikdy nesmí být ponechán bez povšimnutí, má-li experimentálně poznat realitu vnějšího nadsmyslového světa. Člověk si uvědomí: V tobě se něco děje. Ale není možné, aby to, co se v tobě děje, sis představil tak, jak si to představuješ v obyčejném životě. Nemůžeš to, co se v tobě děje, zachytit ostrými obrysy myšlenky. Máš v sobě zážitek, jenž je bohatý, jenž je mnohoznačný, ale nemůžeš ho dostat do svého vědomí. Je to jakoby člověk narazil na odpor, kdyby to vnesl do obyčejného vědomí. Musí si uvědomit, že za ním je vědomí rozšířené. Ale cítí odpor, jako kdyby nemohl použít obyčejný nástroj svého těla. Tu si uvědomíme, jak jsme vnitřně ještě něco jiného, než co víme vědomě. Zjistíme, že se do éterického těla vpracovávají síly, že však fyzické tělo spočívá uvnitř jako těžký špalek, že nepovoluje. To je první zážitek. A pozdější zážitek, když cvičení stále opakujeme, je: Fyzické tělo začíná povolovat, takže se dostaneme do situace překládat to, co prožíváme, do představ obyčejného života, to, co nemohlo být nejprve přeloženo, ale jen prožito v hlubším skrytém duševním životě.

Všechno, co prožijeme v duchovních světech a co je sdělováno duchovní vědou, je odíváno do idejí a logických pojmů obyčejného života. Ale to, jak se s tím setkáváme, nezískává se logickými závěry ani vnějším posuzováním věcí, ale nadsmyslovým prožíváním, osvícením skrytých základů člověka, jeho vědomím. A teprve pak, když je toto prožito v nadsmyslnu, je to sneseno do obyčejného vědomí, když ten, kdo učinil svou duši nástrojem vnímání nadsmyslna, vyvolal v ní to, co nyní přetváří organismus také do fyzických a éterických sil, takže to může být doloženo obvyklými pojmy a sděleno vnějšímu světu. „Logicky“ je duchovní věda sdělována.

Zaměříme-li se na to, čím disponujeme z podvědomých duševních sil, tak

můžeme říci: Duševní badatel vidí, co se děje. Zří, jako u právě uvedeného příkladu - když jsme pravili, že opětovně se ukazuje snový zážitek - jak především pracuje duševní jádro v nitru člověka. Jakmile se vyskytnou kreslířské schopnosti, ve vědomí člověka se ukáže výsledek tohoto úsilí. Vidíme tedy především práci na podvědomí, pak proměnu a vstup do vědomí toho, co pracuje v základech. Při vědomém ponoření žije člověk zprvu ve svém vědomí v meditaci a koncentraci. Tu působí síla vůle, která se používá u meditace a koncentrace k přetváření éterického a fyzického těla. Jsme to my sami, kteří pak vnášíme do každodenního vědomí, co prožíváme nadsmyslově. Je tedy možné experimentálně duchovně přivést k bezprostřednímu nazírání to, co v životě pozorujeme, ale jen tehdy, když sestoupíme do skrytých hloubek své duše.

To jsem vám zde uvedl jako jediné správné školení pro současného člověka, chce-li se dostat tímto způsobem k jasnozřivým silám. To se také pro člověka, který je příznivě nadán pro práci na jeho duševním jádru, může dostavit přirozeným způsobem. Člověk také tím, že je nadán od přírody, může zavést určité síly do skrytých duševních hlubin. Pak se dostaví jakési přirozené jasnozření. Takové jasnozření může stejně tak jako vylíčené neuvědomělé jasnozření vést k tomu, co je naznačeno. Když člověk takto pronikne do svých duševních hloubek a uvědomí si, jak na tělesné organizaci pracuje to, co vpracoval svou meditací a koncentrací do svého éterického těla, tak se již nezastaví v prostorových a časových poměrech, v nichž se jinak nachází, zůstane-li v okruhu vnějšího vnímání, ale pronikne prostor a čas. A dostane se také k oblasti, kde duchovní věci tvoří základ věcí smyslových. Vidíme-li člověka se školeným jasnozřivým vědomím proniknout k podstatě věcí, může se to také v určitém vztahu stát přirozeným nadáním. V přednášce o smyslu prorokování bylo na Nostradamovi ukázáno, jak přirozeným nadáním došlo k rozvoji jasnozřivých sil. Jak to zasahuje do života, jak to všechno vůbec působí, co je rozšířené vědomí, co je působení duševních sil, které existují mimo obvyklé hranice vědomého duševního života, to všechno se můžeme dovědět z knihy, na niž bych tu chtěl poukázat. V ní je velmi pěkně vylíčen, jak vnější věda rozeznává působení skrytých duševních a duchovních sil jakož i souvislost těchto duchovních sil, dosažených bez zvláštního školení; současně je v mé knize vylíčen vztah člověka k vyšším světům. Popis najdete v knize *Mysterium člověka ve světle psychického bádání*. Úvod do okultismu představuje spis Ludwiga Deinharda, který popisuje obě metody nadsmyslového výzkumu, jakož i metodu, jež se přidružuje toho, čeho může být dosaženo opravdovým školením, medi

tačí, koncentrací a tak dále, k proniknutí do nadsmyslových světů. Kdo však chce přesněji proniknout do toho, co prožívá duše, ten nechť se obrátí na to, co je popsáno v mé knize Jak dosáhneme poznání vyšších světů.

Tak sledujeme, jak duše všude vykazuje ono podivuhodné, zemětřesení podobné vzednutí sil, které vládou v hlubinách. Tak se však na straně druhé ukazuje, jak duchovní věda je povolána k tomu, aby poukazovala na to, jak člověk i experimentálně - ovšem jen experimentem - který musí vyjadřovat vlastní duševní život, může proniknout do skrytých hloubek bytí. Ale nejinak, než že putujeme skrytými duševními hloubkami a zde pochopíme především sami sebe, pronikneme také do skrytých hlubin, do duchovních základů, do oblasti věčného, nesmrtelného života ve vnějším světě. Duchovní věda postupuje skrytými hloubkami duševního života ke skrytým hlubinám vnějšího světa, kosmu, vesmíru. To je to podstatné v postupu, v metodách duchovní vědy.

Díváme-li se takto na problematiku, potvrzují se nám ve zcela zvláštním smyslu slova Goethova, která vyslovil v důsledku nepochopeného přírodního pojetí Hallerova. Když Haller pravil: „Do nitra přírody nepronikne žádný stvořený duch; blažený, jen když někomu ukáže vnější skořápku“, říkal Goethe, když si byl vědom jako člověk pronikající přirozenou cestou až na hranici jasnozření, že existuje souvislost mezi vědomým životem člověka a mezi pronikáním do skrytých hloubek duševního života a odtud do skrytých hlubin kosmu. To věděl na základě zkušeností svého vlastního života ve vnějším světě se samotnou přírodou. Goethe řekl na Hallerova slova, která sledují jen poznání vnějšího světa a týkají se jen poznání povrchu.

„Do nitra přírody - ó, ty sosáku! - nepronikne žádný stvořený duch. Jen mně a sourozenců nepřipomínejte taková slova.

Myslíme: Místo za místem a jsme uvnitř.

*Blažený, komu ukáže
jen vnější skořápku!*

To slyším opakovat šedesát let.

Proklínám to, ale pokradmu.

Říkám si tisíc, tisíckrát:

Všechno dává bohatě a ráda.

*Přírodu nemá ani jádro ani slupku, je vším najednou.
Jen ponejvíce zkoumej sebe, zdali jsi jádro nebo slupka!“*

Opravdu můžeme říci, že ve světě je mnoho záhadného a že člověk s tím, co proniká do jeho vědomí, má více než jen slupku svého duševního života. Vidíme však, jen když použijeme správných metod, že člověk přece jen může proniknout slupkou života až k jádru své duše. Ze však, když pronikne do hlubin své duše, má zároveň naději proniknout do života vesmíru. Proto můžeme opravdu říci s Goethem:

„Musíte v pozorování přírody vidy dbát na jedno jako na vše! Nic není uvnitř, nic není venku: Neboť co je uvnitř, to je venku.“

Jen musí člověk skryté nitro sám teprve najít! Tak totiž je duchovní věda schopna, když, svým způsobem poukazuje na skryté hlubiny duševního života, vzbudit v člověku úplně jiné pocity, než jen vnější věda. Sice asi může připustit: Vyhledáme-li do světa, spatříme záhadu za záhadou. A tyto záhady možná někdy vzbudí mrazení, najdeme-li vlastní nitro tak záhadné a uvidíme-li, jak síly tohoto nitra působí vzhůru do toho, co musíme bezprostředně prožít. Nebo když člověk s úzkostným očekáváním stojí před tím, čím se neznámé ještě může stát a co může dát. Vidíme, že lidé vůči vnějšímu světu mají před sebou řadu záhad. Ale srovnáme-li správně vnější život s vnitřním životem, cítíme, jak když zde dole v našem vlastním vnitřním duševním životě působí skryté síly, které nepronikají do úzkého okruhu obyčejného vědomí, ale jako síly při zemětřesení jsou vyháněny na povrch a pronikají jako podzemské duševní síly do zjevného vědomí. Vidíme-li však na jedné straně, jak nadějně můžeme přijmout jistotu, že člověk může sestoupit do vlastních duševních hlubin a tam řešit záhadu za záhadou, tak získáme na straně druhé i naději na to, co duchovní věda slibuje dále: Ze se nám mohou odhalit nejen skryté záhady duševního života, ale že i při průběhu našeho duševního života, a při otevření brány do duchovního světa se mohou řešit pro lidskou duši záhady a mohou se otevřít výhledy vysvětlením makrokosmu. Tak pronikne člověk, má-li odvahu chápat sebe sama jako záhadu a namáhá-li se pozdvihnout samotnou duši na nástroj vnímání, k naději a důvěře, že se mu i v duchovnu světa stále více vyjasní velké záhady k jeho uspokojení a k jeho životní jistotě.